

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Колодія Анатолія Миколайовича на дисертацію Соломонюка Олександра Ярославовича на тему «Судова правотворчість: загальнотеоретичне дослідження», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми

Практична актуальність обраної теми пояснюється тим, що до суб'єктів правотворчої діяльності, частина 2 ст. 4 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX, відносить усі органи державної влади. Під якими розуміються колегіальні та одноособові органи, наділені юридично визначеними державно-владними повноваженнями та необхідними засобами для здійснення функцій і завдань держави. Вони формуються безпосередньо народом (шляхом виборів) і державою, мають відповідну внутрішню організаційну структуру. Тобто, суди також є суб'єктами правотворчої діяльності, а звідси є допустимим вести мову про судову правотворчість.

Практична актуальність окресленої проблеми детермінується також процесом наближення національного законодавства до нормативно-правових джерел Європейського Союзу, адже дослідження у сфері судової правотворчості повинно забезпечити подальшу судово-правову реформу, надавши їй принципово нового ціннісно-орієнтованого поступу, що у свою чергу потребує формування оновленого наукознавчого потенціалу.

Теоретична актуальність цього дисертаційного дослідження зумовлюється тим, що аналогічних або навіть схожих комплексних монографічних напрацювань, насамперед теоретико-правового характеру, у національній юридичній доктрині майже не має, що, напевно, й зумовило увагу Соломонюка О. Я. до цієї проблеми.

До того ж, доктринальна актуалізація теми пов'язаної із загальнотеоретичним розумінням судової правотворчості відбувається завдяки

самій проблемі, яка є надзвичайно об'ємною, теоретично змістовною та невичерпною особливо якщо підходити до її опрацювання на основі сучасних наукознавчих позицій.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Науковий рівень дисертаційного дослідження відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право». Згаданий науковий рівень також відповідає та співпадає із змістом, сутністю та соціальним призначенням: Законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року № 2623-III; «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII; «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII; «Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів», схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006; «Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942; Основним науковим напрямом та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019 - 2023 роки, затвердженим постановою президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30.

Наукові досягнення здобувача відображено у 7 статтях та апробовано на 15 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах і наукових читаннях. Вони, достатньо повно, презентують наукову новизну обраної теми, якісно змістовно характеризують дисертаційне дослідження.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ціла низка положень, висновків, пропозицій та рекомендацій, що викладені у дисертаційному дослідженні були отримані вперше або істотно удосконалені і мають високий ступінь наукової новизни. Наукова новизна одержаних результатів (положень, узагальнень, висновків, пропозицій та рекомендацій) впливає з актуальності теми дослідження. Вона полягає також в тому, що сама робота є сучасним, комплексним науковим дослідженням загальнотеоретичних аспектів судової правотворчості, як багатоаспектного явища. Найбільш цікавими, теоретично новими та практично значущими є наступні положення, висновки, класифікації, узагальнення, пропозиції та рекомендації цього дисертаційного дослідження:

– виокремлення конкретних етапів світоглядного становлення судової правотворчості (с. 35);

- висновок, що «... в судовій гілці влади (а саме судах) здійснюється трансформаційні процеси, що провокують збагачення (розширення) функцій суду, а також його ролі загалом» (с. 87);

- узагальнення, що «... національну судову правотворчість, на відміну від міжнародної, можуть здійснювати лише вищі судові інстанції» (с. 89);

- точка зору згідно якої «... судова правотворчість є особливим різновидом правотворчості, а тому їй притаманні всі ознаки правотворчості: здійснення спеціально-уповноваженим суб'єктом; спрямованість на створення, зміну або скасування нормативних приписів; визнання її процедурно-процесуальною діяльністю; закріплення її результатів у нормативно-правових актах» (с. 123);

- дефініція, що «... судова правотворчість - це пов'язана з реалізацією функцій судової влади визначена процесуальна діяльність суб'єктів, які наділені судовими повноваженнями, і яка покликана встановлювати нормативно-правові приписи, що закріплені у правових актах» (с. 125);

- твердження, що «... в Україні назріла необхідність запровадження та законодавчого визнання судового прецеденту, та визначення його додатковим джерелом права, застосування останнього у випадках прогалин у праві та відсутності правової норми, якою можна вирішити спір, а також встановлення

як одним рішенням, так і декількома, якими він уточнюється стосовно нових обставин у справі» (с. 144);

- висновок, що «... судова влада є основним (ключовим) компонентом розвинутої демократії, а електронні інновації в судовій правотворчості – однією із найважливіших сторін електронної демократії (с. 197).

Отже дисертаційне дослідження Соломонюка О. Я. виконане на високому науково-теоретичному і методологічному рівнях. Висновки, положення, рекомендації та пропозиції дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість положень, висновків, рекомендацій та пропозицій дисертаційної роботи Соломонюка О. Я. не викликають жодних сумнівів. Вони логічно витікають із тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, його роздумах, зібраних доктринальних та нормативних матеріалах, їх аналізі та узагальненнях. Їх слід визнати достовірними, оскільки вони є результатом свідомого застосування їх автором сучасної методології, істинного бачення більшості проблем, які складають предмет наукового пошуку, уміння їх аналізувати, аргументувати, дискутувати, що об'єктивно підвищує наукову цінність роботи.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

В дисертаційній роботі, на високому рівні, представлено авторське розуміння судової правотворчості. Соломонюк О. Я. здійснив належне опрацювання зібраних матеріалів, а тому можна стверджувати, що поставлені наукові завдання виконані на високому теоретико-методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

До того ж, Соломонюк О. Я. належним чином оволодів методологією наукового дослідження, адже комплексно використав систему загальнонаукових та власне-правових методів. А саме, серед загальнонаукових (діалектичний, аксіологічний, системно-структурний, формально-логічний, логіко-семантичний, компаративістський), власне-правових (формально-юридичний, логіко-нормативний, історико-правовий). Процес наукового пізнання здійснювався з дотриманням принципів об'єктивності, обґрунтованості, різнобічності, наступності, науковості, історичності (с. 22, 90 - 109).

Використання цієї методології забезпечило всебічність аналізу зазначеної проблеми та сприяло запровадженню актуально нових положень, висновків, пропозицій та рекомендацій до юридичної науки та практики.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації мають істотне теоретичне і практичне значення. Саме тому їх уже впроваджено й надалі може бути використано у:

- *судовій діяльності* – для подальшого здійснення судово-правової реформи (акт впровадження Верховного Суду від 1 травня 2024р.);
- *науковій діяльності* – в ході підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнень, аналітичних матеріалів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 7 травня 2024 р. № 60-нд);
- *освітньому процесі* – у процесі викладання «Теорії держави та права», «Юридичної деонтології», «Нормотворчої діяльності» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 7 травня 2024 р. № 59-оп).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Зміст дисертаційного дослідження є логічним, послідовним та взаємопов'язаним. Він підпорядкований одній меті – комплексному та системному дослідженню судової правотворчості. Викладення матеріалу відбувається за принципом від загального до конкретного, що сприяє оптимальному викладенню та засвоєнню матеріалу.

Змістовно дисертація містить анотації державною та англійською мовами, список публікацій здобувача за темою дисертації, перелік умовних позначень, вступ, 3 розділи, що вміщують 9 підрозділів, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (216 найменувань на 22 сторінках) і двох додатків на 11 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 263 сторінки, з них основного тексту 216 сторінок.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською та англійською мовами.

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, мета і завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, апробація результатів дисертації, структура та обсяг дисертації.

У **Розділі 1** «Теоретико-методологічні та історико-правові основи дослідження судової правотворчості» опрацьовуються становлення та розвиток судової правотворчості, стан опрацювання проблеми та методологія дослідження судової правотворчості.

У **Розділі 2** «Загальнотеоретична характеристика судової правотворчості» досліджуються поняття, ознаки та види судової правотворчості, її структурно-функціональна характеристика, особливості судових правотворчих актів як елемента судової правотворчості.

У **Розділі 3** «Судова правотворчість у сучасних правових системах і перспективи її розвитку в Україні» вивчається судова правотворчість у правових системах англо-американської правової сім'ї, особливості судової правотворчості у правових системах романо-германської правової сім'ї, проблеми та перспективи розвитку судової правотворчості в Україні.

Отримані висновки повністю відповідають змісту, меті та завданням дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел складається з 216 посилань на доктринальні та нормативні, вітчизняні та закордонні джерела, що безпосередньо чи опосередковано відносяться до обраної теми. Додатки відображають теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження.

Усе вищевикладене дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Соломонюка О. Я. відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання - формулювання авторської теорії судової правотворчості.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Соломонюка О. Я. щодо авторської теорії судової правотворчості рекомендуються для використання у діяльності судів системи судоустрою України, Конституційного Суду України і особливо Верховного Суду.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Соломонюка О. Я., водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Здобувач стверджує «Співвідносячи судову правотворчість до Конституції України і процесуального законодавства, судові органи утворюють значний масив рішень, які є змістовним відбиттям результатів і діяльності судової правотворчості. Це повною мірою стосується судів як загальної юрисдикції, так і Конституційного суду України» або «Поняття судової практики в широкому значенні не повинно обмежуватися сукупністю рішень судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду» (с. 77 – 78).

З приводу чого можна припустити, що він відносить Конституційний Суд України до судових органів. У зв'язку із зазначеним хотілося б почути думку Соломонюка О. Я. стосовно віднесення Конституційного Суду України до: а)

органів судової влади; б) органів правосуддя; в) контрольно-наглядових органів; г) спеціалізованих конституційних органів.

2. Вимагає більш детальної аргументації висновок здобувача згідно якого він погоджується «... як з тими науковцями, які вважають, що судову правотворчість здійснюють лише вищі судові органи як національні, так і міжнародні, а також і загальні, нижчі судові органи, адже вважаємо, що неможливість нижчими судовими інстанціями як результат своєї правотворчості приймати документи, які б мали загальнообов'язковий характер, не значить, що нижчі звичайні судові інстанції не породжують процесуальні акти, які створюють, змінюють чи припиняють суспільні відносини. Так, дійсно, в Україні, на відміну від країн англо-американської правової сім'ї, не застосовується прецедент під час вирішення справ судами, але розголос тієї чи іншої судової справи, де рішення суду першої інстанції набуває розголосу дійсно впливає на зміну, чи наявність/припинення певних суспільних відносин, і діє по так званому звичаєвому праву» (с 131 - 132).

З приводу цього, по-перше, стає зовсім не зрозумілою позиція автора, адже він погоджується як з тими науковцями, які вважають, що судову правотворчість здійснюють лише вищі судові органи як національні, так і міжнародні, а також і загальні, нижчі судові органи. І, по-друге, правотворчість це не створення, зміна чи припинення суспільних відносин, а тим більше розголос тієї чи іншої судової справи, це розробка, прийняття та набуття чинності нормативно-правовим актом, що містить норми та принципи права, які регулюють та/або охороняють суспільні відносини.

3. Дисертаційне дослідження було б значно ґрунтовнішим якби передбачало використання Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX, який у частині 1 ст. 2 регламентує, що «Правотворча діяльність - це діяльність, що здійснюється суб'єктом, визначеним статтею 4 цього Закону, з метою: 1) планування розроблення та прийняття (видання) нормативно-правових актів; 2) розроблення проектів нормативно-правових

актів; 3) прийняття (видання) нормативно-правових актів; 4) ведення обліку нормативно-правових актів; 5) здійснення правового моніторингу.

Висловлені побажання мають уточнюючий та дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблеми дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Соломонюка О. Я. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

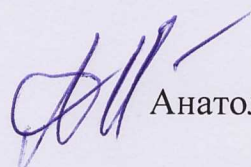
1. Дисертаційна робота Соломонюка Олександра Ярославовича на тему «Судова правотворчість: загальнотеоретичне дослідження» подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем судової правотворчості.

2. Дисертація Соломонюка Олександра Ярославовича на тему «Судова правотворчість: загальнотеоретичне дослідження» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до

оформлення дисертації», а її автор – Соломонюк Олександр Ярославович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
дослідження проблем правотворчості та
адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та
науково-правових експертиз НАН України

 Анатолій КОЛОДІЙ

